

tome, treba da bude smatrana sastavnim dijelom Turskog carstva?

U suštini pitanje je riješeno, ali u diplomatskom pogledu u svim posljednjim pregovorima ostalo je neodređeno. Ne postoji nijedan ugovor nastao zajedničkim sporazumom velikih sila, poput onog koji je uredio položaj Rumuna i Srba u odnosu na Tursku, a koji je nastojao da ga riješi uz garancije evropskih sila.

Godine 1856. na savjetovanju koje je prethodilo mirovnom ugovoru u Parizu od 30. marta, pošto je grof Buol pozvao na izjašnjavanje punomoćnike Rusije u pogledu odnosa ove velesile i Crne Gore, Ali-paša je izjavio da "Porta smatra Crnu Goru sastavnim dijelom Turskog carstva" i dodao "da ona nema namjeru da mijenja postojeće stanje". Izjava predstavnika Turske nije izazvala nikakav prigovor od strane opunomoćnika ostalih sila pa je izgledalo da se one slažu sa njegovom izjavom. Stoga je knjaz Danilo smatrao svojom dužnošću da protiv izjave Ali-paše izričito protestuje pismom datiranim narednog 31. marta i poslatog svim vladama šest velesila koje su garanti Turske.

Dvije godine kasnije, u oktobru 1858, strani ambasadori u Carigradu su se okupili na savjetovanju sa velikim vezirom, sa ciljem da vijećaju o izvještaju komisije poslate u Crnu Goru radi uređenja njenih granica. Pitanje sizerenstva koje je Porta uzaludno pokušavala da riješi putem direktnog sporazuma sa knjazom Danilom, prvo je iznijeto na raspravu. Ali-paša je htio da se u protokol unesu prava Turske na Crnu Goru. G. Tuvnel i g. Butenjev, predstavnik Rusije, tome su se energično usprotivili; grof Ludolf, otpravnik poslova Austrije, svrtao se na tursku stranu; ser Henri Bulver i predstavnik Pruske bili su neodlučni. Rasprava je bila duga i burna i prijetilo je da se, zbog ovog incidenta, savjetovanje prekine već na početku, kad na narednoj sjednici Ali-paša izjavi da je Porta saglasna sa tim da se u dokumentu ne pominje sizerenstvo. Tako je pitanje ostalo rezervisano, da se poslužimo klasičnim izrazom u diplomatskom jeziku.

No, pitanje se ponovo javilo krajem rata 1862. i pretresano je na vijećima Visoke Porte. Mirovni pregovori su bili otpočeli i serdar-ekrem Omer-paša koji je na silu prodro do Rijeke i zaprijetio samom Cetinju, želio je da se ovi njegovi uspjesi

iskoriste da se Crnogorci primoraju da priznaju da su sultanovi vazali. No, plašći se intervencije velikih sila, Divan je više volio da izbjegne tu nepriliku. Fuad-paša, nasljednik velikog vezira Ali-paše, odgovorio je vrhovnom zapovjedniku turske vojske "da Porta nema nikakvu potrebu da učini da se prizna ono što je ona uvijek posjedovala pravno, a sada ga posjeduje stvarno". U skladu sa tim, u ultimatumu koji je 31. avgusta Omer-paša uputio knjazu Nikoli i koji je nekoliko nedjelja kasnije pretvoren u ugovor uz knjaževo prihvatanje, nema ni pomena o sizerenstvu. Jedino je član 6 ugovora dao pravo Turskoj da kroz Crnu Goru otvori put od Nikšića do Spuža, nazvan trgovački, koji je trebalo da štiti liniju utvrđenja u kojima će biti turski garnizoni.

Na sreću, evropske vlade se nijesu dale prevariti tom prividnom umjerenošću Turske. Rusija je snažno protestovala protiv onoga što je ona nazvala skriveno osvajanje Crne Gore. Francuska, koja je manje pravila buku ali je nastojala da stvarno koristi Crnogorcima, podržala je pravo velikih sila da, zajedno sa sultanovim ministrima, ispituju odredbe ugovora nametnutog Crnogorcima. Uputila je ozbiljne prigovore Carigradu, zasnovane na obećanju koje je Turska u više navrata dala, da neće ništa mijenjati u statusu quo u Crnoj Gori. I zaista još 9. aprila, kad je rat otpočeo, turska vlada je izjavila u depeši upućenoj raznim vladama da joj je jedini cilj da spriječi Crnu Goru da pruži pomoć pobunjenom stanovništvu Hercegovine i da rat, ma kakav da bude njegov ishod, neće promijeniti ništa u teritorijalnom i administrativnom stanju knjaževine. Austrija se pridružila, iako sa zakašnjenjem, demaršu Francuske. Jedino je Engleska nastojala da opravda ponašanje Porte, ne usudjujući se, ipak, da se javno suprotstavi ostalim velikim silama. "Sto se tiče posebnih uslova koje je tražila Turska", pisao je lord Rasel g. Lamleju u jednoj depeši od 30. septembra 1862, "vlada Njegovog Veličanstva ne želi da ih opravda niti da ih osudi. Porta treba da izjavi koje su potrebne garancije njenog budućeg mira. Ako je crnogorski knjaz sultanov vazal, ovaj ima pravo da ga primora na poslušnost i da mu nametne takve uslove mira koji mogu da spriječe obnavljanje napada sa njegove strane."

Najzad, pošto je knjaz Nikola prihvatio da u februaru 1863. lično učini demarš kod sultana, Turska koja je jedino tražila častan izgovor za povlačenje, odustala je od utvrđenja i